

Opið hús – Upphitun fyrir PROMS

Tónleikar í Eldborg 18. ágúst 2014 » 19:30

Ilan Volkov hljómsveitarstjóri
Jonathan Biss einleikari

Haukur Tómasson *Storka (1998/2013)*

Robert Schumann *Píanókonsert í a-moll op. 54 (1841/45)*
Allegro affettuoso
Intermezzo: Andantino grazioso
Allegro vivace

Hlé

Jón Leifs *Geysir op. 51(1961)*

Ludwig van Beethoven *Sinfónía nr. 5 op. 67 (1808)*
Allegro con brio
Andante con moto
Allegro –
Allegro - Presto

Ilan Volkov

hljómsveitarstjóri

Ilan Volkov, aðalhljómsveitarstjóri Sinfóníuhljómsveitar Íslands, hóf feril sinn sem hljómsveitarstjóri 19 ára gamall. Eftir nám við Konunglega tónlistarháskólann í London gegndi hann stöðu aðalhljómsveitarstjóra Æskuhljómsveitar Fílharmoníusveitarinnar í London og aðstoðarhljómsveitarstjóra Sinfóníuhljómsveitarinnar í Boston. Árið 2003 var Volkov ráðinn aðalhljómsveitarstjóri BBC hljómsveitarinnar í Skotlandi og tók við stöðu aðalgestastjórnanda hjá hljómsveitinni 2009. Ilan Volkov tók við stöðu aðalhljómsveitarstjóra og listræns stjórnanda Sinfóníuhljómsveitar Íslands í september 2011. Volkov er tíður gestur leiðandi hljómsveita eins og Fílharmoníuhljómsveitarinnar í Ísrael, Þjóðarhljómsveitarinnar í Washington, Orchestre de Paris, Sinfóníuhljómsveitar BBC, Sinfóníuhljómsveitar Birmingham, SWR sinfóníuhljómsveitarinnar í Freiburg og Ensemble Modern. Volkov er einnig mikilsvirkur á óperusviðinu og hefur stjórnað *Draumi á Jónsmessunótt* eftir Britten á Glyndebournehátíðinni, *Peter Grimes* við Þjóðaróperuna í Washington, *Evgéní Ónégin* við San Francisco óperuna, *The Rise and Fall of the City of Mahagonny* eftir Kurt Weill við óperuna í Toulouse og *Kastala Bláskeggs* eftir Bartók við óperuna í Ísrael. Margar af upptökum Volkovs fyrir Hyperion-útgáfuna hafa hlotið lofsamlega dóma. Má þar nefna tvo diska með ballettónlist Stravinskíjs, þrjú Útfararljóð eftir Liszt með BBC sinfóníuhljómsveitinni í Skotlandi og hljóðritun á heildarverkum Benjamins Britten fyrir hljómsveit og píanó með Steven Osborne sem hlaut Gramophone-verðlaunin. Samtímatónlist er Ilan Volkov hugleikin og hlaut tónlistarhátíðin Tectonics, sem Sinfóníuhljómsveit Íslands hélt í fyrsta sinn í

mars 2012 undir listrænni stjórn Volkovs, hvarvetna frábæra dóma. Árið 2013 var Tectonics-tónlistarhátíðin haldin í Reykjavík með Sinfóníuhljómsveit Íslands og í Glasgow með Sinfóníuhljómsveit BBC í Skotlandi.

Jonathan Biss

einleikari

Jonathan Biss fæddist í Bandaríkjunum 1980. Hann hóf píanónám sex ára og stundaði síðar nám við Curtis tónlistarháskólann þar sem Leon Fleisher var kennari hans. Hann debúteraði með Fílharmoníuhljómsveitinni í New York tvítugur að aldri og hefur undanfarinn áratug leikið í tónleikasölum víða um heim, meðal annars haldið einleikstónleika í Carnegie Hall, komið fram með Fílharmoníuhljómsveitum Lundúna og Ósló, sinfóníuhljómsveitunum í Boston, Chicago og San Francisco, Gewandhauslhjómsveitinni í Leipzig og Concertgebouw hljómsveitinni í Amsterdam. Þá hefur hann haldið einleikstónleika á tónlistarhátíðum í Salzburg, Edinborg og Luzern, í Concertgebouw í Amsterdam og Marínskíj í St. Pétursborg. Biss hljóðritar um þessar mundir allar píanósónötur Beethovens fyrir Onyx-útgáfuna. Hann hefur áður hljóðritað fyrir EMI, meðal annars fjóra verðlaunadiska með tónlist eftir Beethoven og Schumann. Hann hlaut Gilmore Young Artist verðlaunin árið 2002 og var fyrsti bandaríski tónlistarmaðurinn til að vera valinn til kynningar af breska ríkisútvarpinu BBC sem New Generation Artist. Biss hefur einnig haslað sér völl sem rithöfundur. Rafbók hans, *Beethoven's Shadow* (Skuggi Beethovens) var gefin út á afmælisdegi tónskáldsins 2010. Biss er kominn af miklum tónlistarættum. Amma hans, Raya Garbousova, var sellóleikari og fyrir hana samdi bandaríska tónskáldið Samuel Barber sellókoncert sinn. Móðir hans er Miriam Fried sem er virtur fiðluleikari og kennari. Jonathan Biss var nýverið fastráðinn kennari við Curtis tónlistarskólann í Philadelphiu.

Texti: Árni Heimir Ingólfsson 2014

Haukur Tómasson

Storka

Haukur Tómasson (f. 1960) stundaði nám við Tónlistarskólann í Reykjavík, Tónlistarháskólann í Köln, Sweelinck listaskólann í Amsterdam og lauk meistaranámi í tónlist frá Kaliforníuháskóla í San Diego árið 1990.

Haukur er í fremstu röð norrænna samtímatónskálda. Hann hlaut Tónskáldaverðlaun Norðurlandaráðs árið 2004 fyrir kammeróperu sína *Fjórði söngur Guðrúnar* en verðlaunin er æðsta viðurkenning sem norrænu tónskáldi getur hlotnast. Mörg önnur verðlaun hafa fallið Hauki í skaut, síðast Íslensku tónlistarverðlaunin 2012 fyrir kammerverkið *Moldarljós*. Fjölmargar stofnanir -kórar, hljómsveitir og tónlistarhátíðir hafa pantað verk eftir Hauk og er verkalistinn drjúgur. Sinfóníuhljómsveit Íslands hefur flutt fjölda verka hans, nú síðast verkið *Í sjöunda himni* sem varð hlutskarpast í samkeppni um verk til flutnings á opnunartónleikum Hörpu í maí 2011 og þar áður flutti hljómsveitin verkið *Höfuðskepnur* sem tilnefnt var til Íslensku tónlistarverðlaunanna. Um þessar mundir semur Haukur konsert fyrir víólu og hljómsveit sem ætlaður er Þórunni Ósk Marínósdóttur leiðara víóludeildar Sinfóníuhljómsveitarinnar.

Storka var pantað af pólsku tónlistarhátíðinni Haustið í Varsjá og frumflutt þar af Sinfóníuhljómsveit sænska útvarpsins árið 1998. Sinfóníuhljómsveit Íslands lék verkið hér heima árið 1999 en það hefur einnig verið flutt í Helsinki.

Storka er litríkt verk þar sem tónskáldið kannar hinn dekkri og kaldari hljóm hljómsveitarinnar. Hinn þykki seigfljótandi hljóðheimur verksins minnir á fljótandi hraun en í miðhluta verksins rís óvænt einradda laglína í algerri andstæðu við hinn þétta kontrapunkt sem einkennir verkið að öðru leyti.

Texti: Sigurður Ingvi Snorrason 2014

Robert Schumann

Píanókonsert í a-moll

Að nokkrum ófullgerðum píanókonsertum undanskildum samdi Robert Schumann (1810–1856) þrjú verk fyrir píanó og hljómsveit. Tvö þeirra eru einþáttungar sem heyrast sjaldan en hið þriðja er píanókonsertinn í a-moll. Sá var raunar einnig einþáttungur í sinni upphaflegu mynd og hét þá Fantasía fyrir píanó og hljómsveit. Schumann stefndi að frama sem píanóleikari á yngri árum og stundaði nám hjá hinum virta kennara Friedrich Wieck eftir að hafa flosnað upp úr lögfræðinámi. Dóttir Wiecks hét Clara og var sjálf undrabarn bæði í píanóleik og tónsmíðum. Hún var ekki nema níu ára þegar hinn 18 ára gamli Róbert tók að venja komur sínar á heimilið en með árunum myndaðist vinátta milli þeirra sem dýpkaði og varð að ást. Friedrich Wieck brást ókvæða við og

gerði hvað sem í hans valdi stóð til að stífa elskendunum ungu í sundur, en þau fóru með málið fyrir dómstóla og Clara fékk leyfi til að ganga í hjónaband skömmu fyrir 21. afmælisdag hennar. Á árunum milli tvítugs og þrítugs samdi Schumann nær eingöngu píanóverk, í fyrstu handa sjálfum sér en síðar handa Clöru, m.a. *Carnaval*, *Kreisleriana* og *Kinderszenen*. Árið 1840 dembdi hann sér í söngvasmíði, m.a.

Frauenliebe und –leben, *Dichterliebe* og söngvasveiga við ljóð Heines og Eichendorffs. 1841 er stundum nefnt „sinfóníuárið“ enda samdi hann bæði *Vorsinfóníuna nr. 1* og d-moll sinfóníu sem nú er kölluð sú fjórða. Það var í maí 1841 sem Schumann, djúpt sokkinn í sinfónískar hugleiðingar, samdi Fantasíuna í a-moll, fyrsta fullgerða verk

sitt fyrir píanó og hljómsveit. Þetta skref hafði Schumann hugleitt lengi en átt í nokkrum erfiðleikum með. Hann skrifaði Clöru 1839: „Þú veist að ég get ekki samið virtúósakonsert, svo ég verð að láta mér koma eitthvað annað í hug.“ Hann hafði alla tíð megnustu óbeit á innantómri sýndarmennsku í tónlist og flugeldasýningar

á borð við þær sem Thalberg, Liszt og fleiri stóðu að um þessar mundir féllu honum ekki í geð. Þó er ekki þar með sagt að konsert Schumanns leggi ekkert upp úr tæknilegri getu. En í stað þess að setja píanistann einan í sviðsljósið er hlutur hljómsveitarinnar stærri en áður hafði tíðkast og útsetningin minnir jafnvel á kammertónlist. Stundum stíga einleikshljóðfæri hljómsveitarinnar fram í sviðsljósið en píanistinn bregður sér í meðleikshlutverk á meðan. Franz Liszt gerði stólpagrín að þessari árátta höfundarins og kallaði verkið „Konsert án píanós.“

Fantasían var prufukeyrð með hljómsveit haustið 1841. Útgefendur töldu litlar líkur á að einþáttungur af þessu tagi væri líklegur til vinsælda svo að Schumann stakk verkinu aftur í skúffuna. Fjórum árum síðar bætti hann tveimur þáttum aftan við og endurskoðaði þann fyrsta allrækilega. Frumflutningurinn fór fram í Dresden í desember 1845 við lítinn fögnuð viðstaddra. Einn gagnrýnandi haldi þó Clöru fyrir „lofsverða viðleitni til að láta hina furðulegu rapsódíu eiginmanns síns hljóma eins og tónlist“. Upphafið er eitt það eftirminnilegasta í nokkrum píanókonsert fyrr og síðar. Hljómsveitin á fyrsta orðið en píanóið stelur strax senunni með krafmikilli hljómarunu. Andstæðan við ljóðrænt óbóstefið sem fylgir í kjölfarið gæti vart verið meiri. Annar þáttur er lítið millispil eða *intermezzo*, og þótt hann sé hægari en ytri kaflarnir er hann léttur í spori. Líkt og í fyrsta þætti er

ómögulegt að ímynda sér einleikarann án hljómsveitarinnar, eða hljómsveitina án einleikarans – grunnhugmyndin er eins konar samtal þar sem skiptast á spurningar og svör. Þegar komið er að lokatöktum millispilsins skýtur gamalkunnugt stef upp kollinum enn á ný – aðalstef fyrsta þáttar – fyrst í dúr, því næst í moll. Að lokum rennur það saman við þriðja kaflann sem er fjörugt rondó með rytmafléttum af ýmsum toga.

Texti: Árni Heimir Ingólfsson 2014

Jón Leifs

Geysir

Geysir er einn fjögurra hljómsveitarforleikja sem Jón Leifs samdi upp úr 1960. Hann var þá kvæntur í þriðja sinn, og eftir erfiðan áratug var hann nú fullur sköpunargleði og sjálfstrausts að nýju. Forleikirnir fjórir eru miklar tóndrápur sem lýsa íslenskri náttúru í tónum; *Geysir*, *Hekla*, *Dettifoss* og *Hafs*. Öll eru verkin útfærslur á sömu meginhugmyndinni: náttúrufyrirbærið lætur lítið yfir sér í byrjun, og brýst hægt út úr þögninni. Smám saman verður það völdugra, og að lokum er það yfirþyrmandi í mikilfengleik sínum, svo að manni þykir næstum nóg um; við finnum til vanmáttar okkar gagnvart mætti jarðarinnar þegar goskrafturinn er hvað mestur. Jón samdi verkið árið 1961 en það var ekki frumflutt fyrr en á tónleikum

Sinfóníuhljómsveitar Íslands í nóvember 1984, þegar meira en hálfur annar áratugur var liðinn frá því tónskáldið féll frá.

Texti: Árni Heimir Ingólfsson 2004

Ludwig van Beethoven

Sinfónía nr. 5 op. 67

Fimmta sinfónía Ludwigs van Beethoven (1770–1827) er líklega þekktasta tónverk sígilda tónbókmennta og eitt af þeim tónverkum sem oftast heyrast í tónleikasölum heimsbyggðarinnar.

Upphafsmótífið, endurteknu nóturnar fjórar sem birtast í einhverri mynd í öllum köflum sinfóníunnar, er sagt vera örlögin að knýja dyra. Sköpunarár sinfóníunnar voru vissulega mikill átakatími í lífi tónskáldsins sem hið innra horfðist í augu við þverrandi heyrn og umhverfis hann geisaði styrjaldarófriður. Beethoven hóf að semja fimmtu sinfóníuna árið 1804 en lagði hana til hliðar og einbeitti sér næstu tvö árin að fyrstu gerð óperunnar *Fidelio*, 23. píanósónötunni, (*Appassionata*), *Razumovsky* strengjakvartettunum þremur op. 59, fiðlukonsertinum, fjórða píanókonsertinum, C-dúr messunni og fjórðu sinfóníunni. Því næst snéri hann sér aftur að þeirri fimmtu. Hann vann úr fyrirbyggjandi uppkasti að þremur fyrstu köflunum en skipti niðurlagi í 6/8 takti út fyrir hið glæsilega og sigurreifa finale í C-dúr. Í bréfi til vinar síns og velgjörðarmanns

Franz von Oppersdorf skrifar Beethoven: „Ég lofa þér verki sem hæfir okkar stríðshrjáðu samtíð. Síðasti hluti sinfóníunnar er með 3 básúnum og lítilli flautu - að vísu ekki 3 pákum en sem gera meiri og betri hávaða en 6 pákur.“ 5. sinfónían var frumflutt í Theater an der Wien 22. desember 1808 og stjórnaði tónskáldið flutningnum. Tónleikarnir voru sannkallaðir marapontónleikar þar sem átta verk Beethovens voru frumflutt. Fyrsta verkið var 6. sinfónían, þá kom arian *Ah, perfido* op. 65, síðan *Gloría* úr C-dúr messunni en fyrri hlutanum lauk á 4. píanókonsertinum sem Beethoven lék sjálfur. Síðari hlutinn hófst á 5. sinfóníunni, þá komu

Sanctus og *Benedictus* kaflarnir úr C-dúr messunni. Næst lék Beethoven eitt atriði á píanóið af fingrum fram en lokaverkið var Kórfantasían. Litlar sögur fara af þessum tónleikum annað en að lengd þeirra losaði fjórar klukkustundir í hrollköldum tónleikasalnum og flutningurinn var frekar bágborinn eftir aðeins eitt æfingarennslí.

Texti: Sigurður Ingvi Snorrason 2014